

patrimoni

El pont del Dimoni

Recomposició del pont de Santa Eugènia

Gràcies a la troballa que presenta Carles Gorini a la *Revista de Girona* (RdG) podem aprofundir més en el coneixement de l'estimat pont de Santa Eugènia sobre el riu Güell. L'article de dues pàgines de Federico Moreno Pineda que esmenta Gorini, publicat a la *Revista de Obras Públicas* (ROP, 1928), amb el títol de «*La antigüedad de la construcción de puentes con bóvedas gemelas*», ens permet vindicar —un cop més— la potència històrica, la presència constant, la memòria col·lectiva del pla de Girona i el protagonisme del pont de Santa Eugènia de Ter.

MANEL MESQUITA

PAU MESQUITA > TEXT

L'enginyer de camins, canals i ports Federico Moreno, que va obtenir la plaça de supernumerari a la Diputació de Girona el 1897 i que va publicar quinze articles al llarg de trenta-quatre anys (1897-1931) a l'esmentada ROP, vol donar a conèixer la singularitat del pont de Santa Eugènia, les tècniques constructives que s'empraren, mides, i fa una descripció acurada de les proporcions per aventurar-se, sense èxit, a determinar la data de la seva construcció.

Jean-Rodolphe Perronet,

Paul Séjourné i José Eugenio Ribera

Què fan aquí citats Perronet (1708-1794), Séjourné (1851-1939) i Ribera (1864-1936) —il·lustres constructors de ponts, arquitectes, enginyers, inventors, escriptors i mestres— si del que estem parlant és d'un petit pont d'una minúscula parròquia del «llano de Gerona»?

AJUNTAMENT DE GIRONA. CROU [VALENTÍ FARGNOLI I ANNETTA]

Federico Moreno introdueix l'enginyer francès Séjourné, del darrer tram del segle XIX i principis del XX —(re)introduïdor de la tècnica, en grans construccions, dels arcs bessons—, en el seu argumentari sobre la singularitat del pont del Güell, tot cercant la seva edat. 1884-1926 és el

<< *El pont fotografiat per Valentí Fagnoli (1918).*

període professional de Séjourné, aquest gran de l'enginyeria que dissenya el pont d'Adolphe a Luxemburg (1903), amb el qual Moreno obre el seu article a la ROP, tot citant Ribera; la intenció de Moreno és fer recaure la genialitat de la *invenció* de l'estructura bessona, com a primer antecedent, un segle abans de la seva moderna aplicació, en un enginyer espanyol.

Va ser l'Ajuntament de Santa Eugènia qui «en todos los tiempos» va mantenir i reparar el pont sobre el Güell

El pont medieval de Vernay, a Airvault (Poitou-Charentes, França), i el del Dimoni, a Santa Eugènia de Ter (Gironès), bessons

Ans al contrari, és el mateix Séjourné qui reconeix al seu tractat *Grandes voûtes* (1915) que els arcs bessons que ell emprava —i que tant varen seduir Moreno— ja eren utilitzats a l'edat mitjana. La frase, a tall de peu de foto, que utilitza sota la imatge reproduïda al seu llibre esmentat (i a la RdG), al capítol «*Ponts en deux anneaux*», del pont d'Airvault diu literalment: «*On croit inventer: on retrouve*» («Ens pensem que inventem: tornem a trobar»).

I així ho recull Ribera, destacat professor de l'Escuela de Caminos de Madrid i autor de l'estudi enciclopèdic en quatre volums *Puentes de fábrica y hormigón armado* (1929), que és citat per Moreno. Ribera inicia d'aquesta manera l'apartat «*Antecedentes históricos*» (tom III, pàg. 237 a 239) de les voltes bessones: «*Ya en algunos puentes romanos las bóvedas de los puentes se constituyeron con anillos de dovelas en contacto por planos verticales, pero sin enlace entre ellos. / Pueden separarse estos anillos y recubrirlos con losas. /*

<< El pont vist per Josep Martí Burch, mestre d'obres (1900-1910).

En Francia existe un puente de la Edad Media, el de Airvault (Citado por Séjourné: Grandes voûtes, tomo V, página 69.), cuyos arcos estaban constituidos por tres anillos y sus tímpanos paralelos, pero separados entre sí. Los huecos entre estos arcos están recubiertos por losas de piedra. [...]. No deben extrañar estas disposiciones, que, en definitiva, son análogas a las que se adoptan en la construcción de una casa: para ésta se construyen muros paralelos, en los que se dejan puertas y ventanas; encima de estos muros se establece un piso. [...] Nuestro ilustre colega Séjourné fue el primero que, percatándose del enorme exceso de resistencia de las bóvedas continuas, imaginó aplicar aquellas antiguas disposiciones a las grandes bóvedas.

«El mestre d'obres o constructor fou Guillem Granollers, del poble de Montfullà, i la data del contracte correspon a l'any 1357»

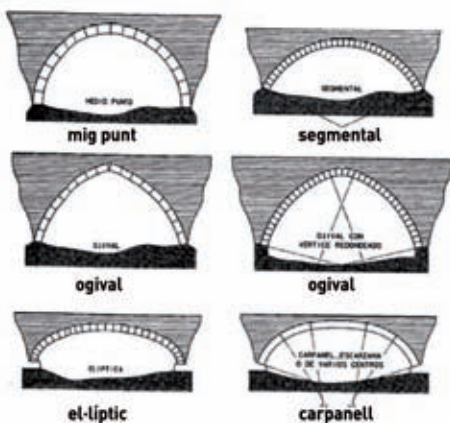
Ens pensem que inventem: tornem a trobar

I avui sabem que —a banda d'aquest pont d'Airvault, catalogat i protegit per l'Estat francès el 1868 i bessó de l'eugenienc— a les illes britàniques també podem contemplar ponts medievals sustentats amb la tècnica d'arcs paral·lels, com el nostre pont sobre el Güell... i fins i tot, el del petit poble de Kirkby Lonsdale, al sud de Lakeland, a Anglaterra, sobre el riu Lune, s'anomena *Devil's Bridge* (any aprox. 1370).

Hem transcrit àmpliament Ribera, ja que som conscients que és aquí on rau la clau de volta de si el pont de Santa Eugènia va ser o no aixecat a les darreries del s. XVIII o a primers del XIX, com més endavant «aventura» Moreno. Ens hem esplaiat en el contrast del contingut de les obres citades —abans d'aportar la cartoteca, els arxius, l'hemeroteca i la bibliografia que trobareu en format pdf a www.el-dimoni.com i a la www.revistadegirona.cat— perquè les contradiccions (o el coneixement en el context de 1928) detectades bé podrien posar en dubte la teoria de Moreno sobre la «modernitat» de la utilització «moderna» dels arcs bessons.

Arc circular, d'un sol centre i pendent d'esquena d'ase

Tangencialment, Moreno, també esmenta el francès Perronet —que va calcular unes taules sobre els arcs dels ponts a l'època, però no qui va *engendrar* els arcs bessons— quan prova d'esbrinar quina edat podria tenir el pont, partint de la hipòtesi que els arcs són de diversos centres «*tan del gusto de los ingenieros franceses*». Cosa discutible, visualment: gaudiu de les fotos d'Unal (1888), Martí Burch (1900) i Fagnoli (1918) i de la pintura a l'oli de Jaume Pons Martí (1855-1931) i valoreu si els arcs bessons del pont del camí vell de Santa Eugènia són d'un sol centre o de diversos (els dibuixos didàctics d'Àngel López Sánchez, a la seva tesi doctoral «*Puentes de la época medieval en las cuencas de los ríos Ter, Fluvià y Muga*» ens il·lustren).

Aquesta recerca per trobar el possible moment del muntatge del pont el porta a redactar: «*El aspecto general de la obra [el arco de varios centros], su rebajamiento con el empleo del arco escarzano, la armonía de las dimensiones y belleza de los arcos, y la ejecución relativamente esmerada para tan modesta construcción, traslucen la influencia de las concepciones francesas en la segunda mitad del siglo XVIII*». Influència de Perronet. Tot seguit, Moreno, encara «aventura» la possibilitat d'una data anterior atès el perfil del pont: «*así como las inclinadas rasantes [també descrites com de "lomo de asno", per l'enginyer Palau-Baquero, el 1964, quan planifica el desmuntatge "pel seu valor arqueològic"], cuando la adopción de los arcos rebajados permite, en*

EDIMONI.COM / ARXIU

<< *S'observa perfectament l'estructura d'esquena d'ase. A la dreta, l'Escola Santa Eugènia.*

los puentes de la época citada, la horizontalidad, demuestra la subsistencia de modalidades anteriores, no siendo, por todo ello, aventurado suponer realizada la obra durante los últimos años del siglo XVIII o primeros del XIX.

Documentació des de 1653

«*El día 26 [de maig de 1684] amaneció la artillería retirada, y abandonados sus ataques, y a su vista salieron de la plaza, y se les pegó fuego. Acampóse el enemigo en Santa Eugenia, recogiendo allí la gente de sus quartales, desitió la plaza, fue disponiendo su retirada pasó el río, cortó el puente, y se bolvió por donde vino*». [«*Carta escrita por un amigo a otro*», a *El Sitio de Girona en 1684*, d'Enric Claudi Girbal]

«*Fournás destacó dos partidas de guerrilla de infantería y caballería por su izquierda que atacaron a los enemigos acampados cerca del manso Gibert [...]: al mismo tiempo atacó con otra fuerte*

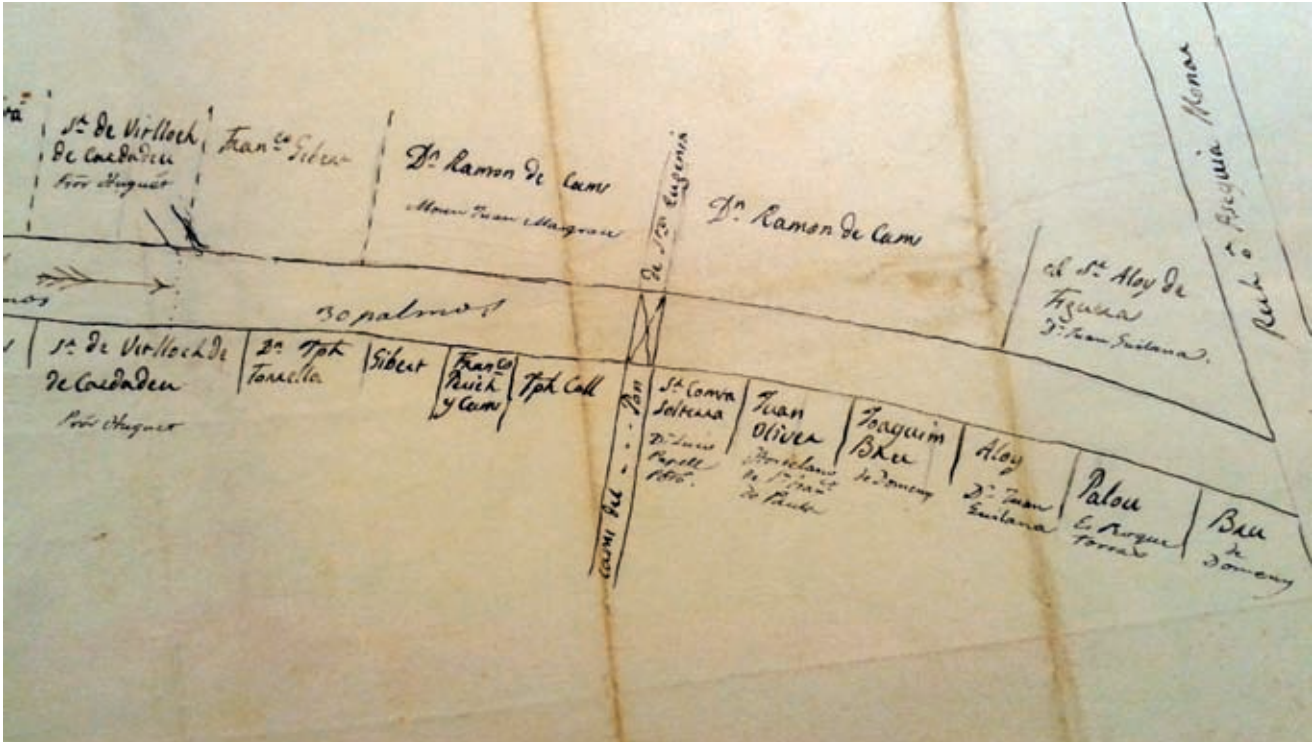
partida de infantería el puente de piedra sobre el arroyo Güell, camino de Santa Eugenia» [Sitio de la plaza. 8 de setiembre de 1808, de Guillermo Minali].

El 1823 (som de ple a dins la forquella de temps de Moreno) la documentació recull la intervenció del comte de Solterra, del governador, dels Ajuntaments de Santa Eugènia i de Girona... El motiu? L'acord d'aquell any per «recomposar» el pont de Santa Eugènia que mira a la part de Girona: «En el pont denominat de Santa Eugènia es troba a faltar mitja llosa i com a conseqüència s'ha fet un forat per on pot passar un home i pot succeir no una sinó moltes desgràcies...».

La resposta del comte de Solterra, a qui volen fer pagar l'obra, queda recollida en diversos documents originals i al *Manual d'Acords*, que transcriu el parer del comte, el 13 de setembre de 1823: «*Así como no pretendo ningún daño al Puente llamado de Sta Eugenia, ni tengo interés en su conservación, no creo tener obligación de mantenerlo, ni de costear su recomposición. En este concepto no debo contribuir a ella sino prorratea en el caso de hacerse un reparo vecinal, o en razón del catastro lo que tal vez se ha practicado aunque sin mi orden ni ciencia quando existía la casa llamada den Puig, que fue derruida de orden del Gobierno en el año 1808*».

Pàgines i pàgines als *Manuales d'Acords* —que Moreno no va trobar—, correspondència amunt i avall entre

Mapes des de 1653; cròniques de 1684, 1713 i 1808 en endavant; documents de 1808, 1823, 1828, 1835... el pont de «pedra», «vell» i «antiquíssim»

<< Croquis on s'indica clarament la propietat del «Sr. Comta Solterra», a tocar del «Cami del Pont de Sta. Eugènia» (1845).

les autoritats administratives de l'època, amb les quals podríem extreure un parell de conclusions: que el comte Solterra, quan tenia la casa d'en Puig —desapareguda el 1808— a tocar del pont (vegeu croquis), havia participat en les despeses de recomposició d'aquest; i que va ser l'Ajuntament de Santa Eugènia qui «en todos los tiempos» va mantenir i reparar el pont sobre el Güell. Tots els temps!

Moreno reconeix al darrer paràgraf del seu article que «hemos rebuscado en los archivos del Ayuntamiento de Girona, bastante ordenados y completos, datos documentales referentes a este puente, renunciando a hacerlo en los Ayuntamientos de Palau-sacosta y Salt [tampoc no es desplaça al de Santa Eugènia, estranyament], poblaciones sin importancia» ja que —finalitza el seu text— «tanto o más que el deseo de hallar precisada y probada la fecha de construcción, nos guiaba el de conocer el nombre del ignorado constructor. Nuestras indagaciones han resultado inútiles, y, si gloria hay en la obra descrita, en la imposibilidad de honrar la persona, ha de recaer, como timbre de orgullo, en la ejecutoria de los constructores españoles».

Hi ha un abans i un després (1979)

Vàrem haver d'esperar 53 anys per poder llegir a *Los Sitios* del 10 de març de 1981, a tota pàgina (i que grans que eren!), la crònica signada per l'historiador Jaume Marquès Casanovas (1906-1992) per saciar la curiositat que «guiaba» a Moreno: a l'amabilitat de Pere Freixas —escrivia Marquès— «tinc la sort de poder comunicar avui als meus lectors el nom de l'arquitecte o del mestre que va fer el pont del Diable i la data de la contracta establerta per a la seva construcció, notícia que també figurarà en el llibre del doctor Freixas

El pont del Dimoni, a banda de ser una infraestructura dels s. XIV-XV, podria ser un antecedent remarcable, a la península, d'aquestes característiques arquitectòniques

quan sigui publicada la tesi sobre l'art gòtic a Girona, que molts esperem llegir amb il·lusió. Doncs bé, l'arquitecte o constructor fou Guillem Granollers, del poble de Montfullà, i la data del contracte correspon a l'any 1357».

Marquès emfatitza el 1981: «Ara que reviuem les velles tradicions del país i es desperta l'interès pels monuments antics i pels homes que els feren, crec que serà ben rebut aquest article, que vol ser un homenatge a l'artista del poble Guillem Granollers, de Montfullà, el nom del qual no es troba en cap llibre d'història de l'art, que jo hagi llegit, ni en cap enciclopèdia ni diccionari d'homes cèlebres del país. D'ara endavant un nom nou haurà de figurar entre els homes importants que van afaïçonar el nostre passat, gràcies a la pacient investigació del nou doctor de la recuperada Universitat de Girona, Pere Freixas i Camps». Avui, al polígon industrial de Montfullà —a Bescanó—, trobem una placa metàl·lica que diu «Carrer de Guillem Granollers».

Hi ha un abans i un després, doncs, pel que fa a l'origen del pont de Santa Eugènia, a partir de la descoberta i la investigació que realitza Freixas i de

la documentació i l'estudi que aquest aporta i publica als *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (1979) amb el títol de «Girona medieval: muralles i ponts»; la reproducció del contracte entre Pere Costa, conseller del rei, els Jurats de Girona i Guillem de Granollers, mestre d'obres de Montfullà —datat a Girona, el 1357—, per a la construcció del pont sobre la «riera de Güell» és una peça magnífica i imprescindible de llegir —en llatí— per reconstruir la història oblidada del pla del Ter.

Així, segons les dades de les quals disposem a data d'avui, constatem l'existència «en tots els temps» d'un pont de pedra sobre el Güell, a Santa Eugènia, que juntament amb la mirada que ofereix el mestre Ribera sobre la lògica de la utilització de la tècnica dels arcs bessons —ja emprada a l'antiguitat i molt comuna en la construcció de cases, en estructures petites— podríem aventurar que el pont del Dimoni, a banda de ser una infraestructura dels s. XIV-XV, podria ser un antecedent remarcable, a la península, d'aquestes característiques arquitectòniques.

Federico Moreno hauria estat satisfet: tenia raó quan reivindicava per a un «modesto e ignorado antecesor de

<< Trobada amb les pedres numerades del pont del Dimoni (Mas Xirgu, 18-10-2011).

los ingenieros españoles el chispazo del genio que engendró la sustitución de la bóveda de todo el ancho por los arcos independientes». Bé, de fet, va ser català; de Montfullà, més concretament.

El misteri de les 20 tones de pedres i la guinda final

Segons descriu, el 2001, Mn. Joan Valls, rector de la parròquia de Santa Eugènia, la dovella (avui se'n conserven en bon estat 101, més fragments de les

lloses) del pont del Dimoni, la núm. 111 —primera pedra simbòlica de la nova església de Santa Eugènia de Ter i instal·lada al vestíbul d'entrada—, pesa aproximadament 130 kg: quasi 20 tones de pedres, carretejades pel pla de Girona, des de les pedreres de Montjuïc, a la frontera de l'any 1800... i no queda recollit documentalment enlloc?! Ai, el dimoni!

El 1966, l'Ajuntament de Monells tramet el projecte tècnic i la instància a l'Ajuntament de Girona tot demanant la donació de les pedres que formen el pont (encara no s'havia desmuntat!) i «suplica [...] conceder al Ayuntamiento de Monells todo el paramento de piedra que forma el conjunto del puente sobre el río Güell para ser reconstruido sobre el río Rissech salvaguardando de esta forma la desaparición de un artístico puente de piedra y colaborando al embellecimiento del Conjunto Artístico-Arquitectónico de uno de los pueblos que conserva más puro el tipismo arquitectónico medieval en nuestra Provincia».

Seguim investigant. Continuarà... de ben segur!

Manel Mesquita i Pau Mesquita
són del periòdic-e *eldimoni.com*.

Nota: aquests continguts ampliat es poden consultar en format pdf descarregable a www.elpontdeldimoni.com i a www.revistadegirona.cat.

<< Projecte de reconstrucció del pont de Santa Eugènia elaborat per l'arquitecte Ramon Ripoll (2014).

La pedra núm. 111 —primera pedra simbòlica de la nova església de Santa Eugènia de Ter— pesa aproximadament 130 kg